

Ghilsain Lafont
EUHARISTIJA. HRANA I RIJEČ

ČETVRTO POGLAVLJE

SMRT I USKRSNUĆE

“Umrijeti za” - *Fenomenologija darovanoga života*

Među različitim vrstama smrti, koje se ne zaboravljaju i čija snaga ostaje sačuvana u kolektivnom sjećanju, nalaze se one za koje se kaže da je to bila “smrt za”: “pao za domovinu”, “preminuo uz svoje bolesnike za vrijeme epidemije”, “pao kao žrtva” – to su samo neki tipični nazivi, kojima se, prilikom komemoracije, naglašava da je za tog čovjeka život drugoga bio važniji od vlastitoga života. Bilo da se vjeruje u Boga ili suprotno, spomen na takvu smrt među ljudima ostaje stalan i ne da se lako zaboraviti. Taj spomen obilježavaju trgovi i spomenici, komemoracije, posebna glazba (“posmrtni marš”), prigodno slovo i konačno živi, svi oni koji slave njihov blagdan.

Ne možemo zaboraviti ove smrti, jer su bile dar života. Kad netko za vrijeme rata ili u nekim drugim okolnostima dađe svoj život, to znači da je naš život, da je život njegovih sunarodnjaka vječni dar onoga koji je umro. On je dao život radi života drugih i ušao je u rizik potpunog prekida odnosa sa svijetom, ljudima i stvarima kojega nazivamo život, da bi drugi sve to mogli nastaviti živjeti. Zahvaljujući njegovoj smrti i preko njegove smrti mi možemo živjeti. Kako bismo ga mogli zaboraviti? Još više: kako možemo živjeti na osrednji način, ako je naš život plod njihove

smrti?¹ Upravo zbog toga svi govori pred spomen obilježjima sadrže obnovu obećanja. Nastavljamo li živjeti, nećemo moći izbjeći onim perspektivama koje su oni zacrtali, niti odustati od onih putova kojima su oni kročili. Ne možemo živjeti bez uzajamnoga sklada, jer je život svakoga od nas plod jedne smrti za sve.

Ograničenja naših slavlja

Komemoracije naših pokojnika ponekad postaju konvencionalne ili dvolične, jer u stvarnosti ne živimo u ozračju velikodušnosti i jedinstva koje kazuju naši govori. Sudjelujemo po navici, zbog radoznalosti ili obveze. Slušamo s dosadom govor odsutni duhom i bez razumijevanja pravoga značenja. U to ime nazdravljamo, a potom se vraćamo jednoličnosti naše svakodnevice. Vraćamo se natrag našim rivalstvima, neprijateljstvima i zaradi. No, mrtvi su doista umrli. Oni su "umrli za".

Tako se pojavljuje jedno drugo, još teže ograničenje. Ma koliko god naša slavlja bila lijepa u svojoj obrednosti i učinkovita u svojem utjecaju na zajednicu, ona neće oživjeti mrtve. Ova jasna tvrdnja ima u sebi nešto tragično, štoviše, nepodnošljivo. Ona je poput poraza života na onom mjestu gdje se on iskazao u liku junaštva. Čovjek se nikada ne osjeća tako živim kao u trenutku žrtvovanja za druge, da bi drugi živjeli i živjeli bolje. Poput prekrasnog vatrometa, život se gasi i nestaje u trenutku u kojem se slavno očitovao. Sve se to događa kao da život ne može doseći svu snagu, a da u isti mah ne bude uništen. "Umrijeti za", žrtvovati se – nije li možda taj trenutak toliko prolazan koliko i bogat životom?

Obzirom na nas koji smo živi i koji živimo zahvaljujući smrti drugih, kako možemo zaboraviti ono što nam je jednoć darovano? Dar života, "umrijeti za", čini se izmiče zakonitosti razmjene i uzajamnosti saveza. Nesumnjivo, sjećanje na velikodušnost koja nam je omogućila živjeti, pobuđuje u nama

¹ Na koncu filma Stevena Spielberga, *Spašavanje vojnika Ryana*, ostarjeli Ryan hodočasti na groblje gdje počivaju oni zahvaljujući kojima je ostao na životu. Uzbuđen i sa suzama u očima obraća se svojoj ženi riječima koja se zacijelo mogu smatrati bitnim: "Kaži mi da sam dobro živio". Kako bi mogao živjeti loše, ako su drugi, njegovi prijatelji umrli da bi on živio! Kako možemo živjeti loše, ako je Krist umro za nas?

želju da darujemo naš život drugima. Naravno, na ograničen, ali uvijek stvaran način. Sjećanje na smrt drugoga tako osnažuje odnose među ljudima sve do dana kada će se možda pojaviti prilika da se dadne život za drugoga. Možda je ljudski život, u svakoj generaciji, plod tog junaštva života i smrti, koju samo neki znadu zadobiti. No, ništa nam ne može vratiti naše mrtve. Propovjednik će reći da je i to jedna velika ispraznost.

Bi li mrtvi željeli da ih vratimo u život kad bismo to mogli? Kakvu bi to imalo vrijednost za njih i za nas? Kad se jednom dade vlastiti život za druge, je li moguće nanovo proživjeti, odnosno, obnoviti način darivanja i saveza u jednakoj cjelini i u istoj punini? Tko je darovao vlastiti život i iskusio da živjeti znači izgubiti samoga sebe, kako može sebi povratiti život? Tridesetih godina Roger Verceel napisao je roman *Kapetan Conan*. On bijaše junak u jednom velikom ratu. Proslavio se kao jedan od ponajboljih u zračnim napadima. Nakon rata, postaje svakodnevni gost jednog bara. Smrtno bolestan, izgubljen i sav osut prištevima pokazuje da se onaj tko je “umro za”, iako to može, ne želi vratiti u život. Upravo to je pravi smisao kršćanske “duhovne žrtve” ukorijenjene u euharistiji na koju se nadovezuje trenutak po trenutak vrijeme našeg svakodnevnog života u hodu prema punoj vrijednosti i potpunom daru života.

Posljednji paradoks

Nadolazimo tako na rub apsurda. Nitko nije dosegao takvu puninu života kao u trenutku “smrti za” drugoga. Kad bi bio i moguć, povratak u normalni život činio bi mu se smiješnim. Nije li onda smiješan i ovaj naš život kojeg nam je taj čovjek omogućio svojom smrću? Ako već o tome on ne želi ništa znati, želimo li znati mi, baš onda kad žudimo dati ono najbolje od sebe?

Umrijeti i zazvati

U ovoj temi - “umrijeti za” - izlažemo se opasnosti pada u jedno pusto područje, u stanovitu stoičku atmosferu. Jedan čovjek je odlučio umrijeti, jer je to bila potreba da bi drugi živjeli. No, ta odluka, koju je taj čovjek možda spoznao, ostavlja nerazriješen dvostruki paradoks života koji treba samoga sebe uništiti da bi se pretvorio u izobilje dara. Čini se da taj dar nema druge alternative osim one da omogućiti drugima nastavak normalnog života prije negoli će i oni umrijeti. No, svjetlo i mir

koji okružuju neke pokojnike sugeriraju nam da “umrijeti za“ može zadobiti jedan drugi smisao ako se ugradi u jednu sasvim drugu dimenziju smrti. O kojoj je dimenziji riječ?

Od smrti do rođenja

Kako bismo rasvijetlili ovaj vid problematike, potrebno je uvidjeti da se misterij smrti, “kraja” povezuje s misterijem “rođenja” i “početka”. Govoreći o pripovijedanju, pokušao sam pokazati da je trenutak početka na svojevrsan način apsolutan i neizreciv ljudskim jezikom. To je trenutak u kojem se čovjek rađa, a njegovo ga rođenje stavlja u neposredan odnos s ocem, koji mu daje ime i s majkom koja mu prva daje hranu. Kako bi doista bio ono što jest i bio slobodan u svojem djelovanju, čovjek treba naučiti reći “oče”, što znači primati od drugih, a ne od samoga sebe ime kojim ga isti naziva, ime koje ga razlikuje od drugih i stavlja u odnos s drugima. Treba naučiti reći “majko”, što znači također prihvatiti da nema druge hrane doli one koja se, preko izričitog ili šutljivog zahtjeva, dobiva u nježnom krilu jedne žene. Onaj tko ne može ili ne želi izreći ove dvije riječi nikada neće biti kadar dati drugima ime niti priskrbiti hranu. Drugim riječima, sav istinski život pretpostavlja poricanje potpune neovisnosti, a “podlaganje” u kojem prividna podčinjenost zapravo oslobađa životne energije.

Od zaziva upućenog Bogu do prihvaćanja smrti

Pristati biti ovisni o drugima i među-ovisni s drugima, na koju smo ukazali kod oslovljavanja “oca” i “majke” neophodno je da bi se život oslobodio, a odnosi ostvarili. To, međutim, nije najdublja razina na koju je čovjek pozvan živjeti. Potrebno je da on nauči zazivati “Oče” Onoga od kojega dolazi svako očinstvo na nebu i na zemlji (Usp. Ef 3, 15), koji stvara čovjeka i daje mu ime. U zahvaljivanju i priznanju onoga što On doista jest, zazvati Boga “Ocem” paradoksalno uključuje pristanak na smrt, odnosno, predanje vlastitog života Onome koji je njegov stvoritelj. Čovjekov bitak i njegovo ime u stvarnosti su dio stvorenoga i ime tijela. On se upisuje u svijet materije i prirode, tj. ne samo u ritam života, nego i u ritam smrti. Stoga je potrebno dopustiti smrt, smrt koju ne može ukloniti niti otac koji nam je dao ime, niti majka koja nas je nahranila, niti bilo što drugo. Ne možemo

nazivati Boga “Ocem, ako ne prihvatimo smrt, jer je ona ishod stvorene stvarnosti čiji je stvoritelj sam Bog.”²

No, dati i prihvatiti ime, život i smrt sačinjavaju životni hod čiji su temeljni trenutci sljedeći: prihvatiti vlastiti početak, koji se nalazi u Bogu i jer smo podložni prirodnom ritmu života i smrti povjeriti mu definitivno ono što nije u našoj moći. Možda je upravo to najveće djelo čovjekove slobode u kojem se njegova volja na ponajbolji način ostvaruje. On nema rješenja za problem smrti koja je oprečna njegovoj žudnji za životom. Kao da ta ista žudnja ne dolazi samo od njega, nego od samoga života koji ne prestaje vreti iz najdubljih pora njegova bića. Samo tako on može povjeriti vlastitu smrt Onome koji sve drži na životu. No, povjeriti vlastitu smrt kao i vlastiti život znači reći Bogu “moj Oče”, priznati plod njegove žudnje i povjeriti joj se.

Kad život proteče u tom prihvaćanju, a kad jednom oslabljeno tijelo više ne mogne održavati odnose s drugima, čovjek će se naći u početnoj situaciji. S čitavom svojom poviješću i slobodom, život, kojega je primio i ne znajući kako, sada može slobodnom gestom povjeriti Bogu. Prihvatiti smrt, ime, prihvatiti zazvati Boga “Ocem“, znači iščekivati novo ime (i tijelo), kojega još ne poznajemo, ali mu se nadamo. Taj konačan zaziv je nedvojbeno posljednja dimenzija smrti koja ozara svjetlom mira one koji nas ostavljaju.

“Umrijeti za” druge i “predati se” Bogu

Preobražaj smrti proizlazi iz svojega izravnog odnosa s Apsolutnim od kojega je sve proisteklo. Tko umire predaje svoj život Bogu, a svi oni “za” koje je umro bivaju predani zajedno s njime. S druge pak strane, zar bi bilo moguće “umrijeti za” a da u to nije uključeno predanje Onome koji može tu žrtvu učiniti plodonosnom za jedan novi život? U svakom slučaju vjerujemo da će Otac, koji sve daje preko života i imena primljenih od roditelja, darovati onome tko mu se predaje jedno novo ime, koje je još od početka bilo razlogom njegova rođenja. Zbog toga “umrijeti za” druge ponešto gubi od svojega paradoksa, jer se nalazi u odnosu

² Na ovom mjestu ne razmatram pitanje odnosa između grijeha i smrti, nego čijenicu da je smrt po sebi jedno prirodno stanje i stoga sastavni dio stvorenoga. Prije i poslije grijeha, Božje intervencije spasenja čovjeka od smrti, ne poništavaju taj bitan odnos života sa smrću, koji vrijedi za sva bića ove zemlje, pa tako i za čovjekovu situaciju. Čovjek treba prihvatiti taj odnos, prihvaćajući da je od Boga stvoren kao i da naš odnos s njime uključuje prihvaćanje smrti.

predanja Ocu. Taj bi paradoks bio zauvijek izbrisan kad bi smrt postala preobražaj uništenoga i kad bi žrtva omogućila ljudima ne samo nastavak uobičajenoga života, nego uzdignuće istoga na jednu novu razinu unatoč ritmu svakodnevne zajedničke egzistencije. Nije li upravo to ostvarila Isusova smrt?

“Smrt tvoju Gospodine naviještamo”

U liturgijskom slavlju naviještamo Kristovu smrt, jer je to bila “smrt za” nas: “Ovo je moje tijelo koje će se za vas predati. Ovo je moja krv koja će se za vas proliti.” No, naš poklik odlazi nedvojbeno onkraj radosnog slavlja, prepunog štovanja usredotočenog na ono “za nas”. To se događa “radi našega spasenja” – kako kaže *Vjerovanje* – zbog kojega je Isus dao svoj život. No, on je svoj život predao Ocu. O tome također treba porazmisliti.

Isusova smrt i zaziv upućen Bogu

Isus nije umro na bojištu, niti među oboljelima. Njegov križ ni u kom slučaju nije spektakularan. On je umro kao prorok zbog religiozne pobune s opasnim političkim posljedicama. Uistinu, nitko nije znao da on “umire za”,³ a njegovi, čini se, nisu odveć patili zbog njegove smrti, smrti junaka čiji bi spomen mogao nastaviti to opasno djelo. Neki od njih, a možda i svi, osjetili su gorak okus te tragedije. Bili su svjesni svoje umiješanosti i šutljive izdaje. Međutim, raspet na križu, ostavljen od sviju i naizgled bez ikakve zajedničke sudbine s njima, Isus nije ispuštao zazivati Boga: “Oče, u tvoje ruke predajem duh svoj”. Držim da je upravo s tim objavio smisao svoje smrti. Bilo je to apsolutno mjesto zaziva upućenog Bogu. Reći “Oče ne samo svojim ustima i svojim srcem, nego vlastitim tijelom u trenutku u kojem bi nastavak života značio izdaju Boga, a prekid zazivanja, svjesni zaborav imena Očeva. Isus nije odjednom umro, nego je polako umirao da bismo imali vremena razumjeti njegovu smrt. Njegova smrt se ne može tumačiti kao “nasilno odvajanje duha od tijela”, nego je to trenutak u kojem tijelo, štoviše glas, tvori gestu zaziva, “konzumacije” i prinosa Bogu.

³ Nitko nije znao da on “umire za” osim Kaife, uzmemo li u obzir povijesnu vrijednost Ivanove zabilješke (Iv 11, 50).

Kad smo govorili o blagovanju, odnosno o pozivu na objed, pokušali smo ukazati da se radi o simbolu u čijem se okrilju spontano otkriva istina da je život drugih dijelom i naš život. Kad uzimamo od vlastitih dobara da bi drugi mogli živjeti i kad od drugih primamo dobra, sve to upućuje na logiku darovanosti blagovanja. Poput simbola saveza, ta pojava nam kazuje da se čitavo naše biće, tijelo, duša i duh predaje drugome i uzajamno prihvaća život drugoga. Kad je bilo riječi o govoru, uvidjeli smo prvenstvo zaziva, koje je u isti mah priznanje i prihvaćanje drugoga. Vidjeli smo da ne možemo živjeti a da i sami ne budemo priznati i imenom zazvani. Pokušali smo zamisliti potpuni zaziv koji bi u samo jednom imenu sabrao sve ono što čovjek može reći, zamisliti i stvoriti svojim govorom. Sad nam se predlaže Isusova smrt kao potpuna gesta u kojoj se ujedinjaju glas i tijelo, ne u zazivu upućenom nekom čovjeku, nego u zazivu upućenom Bogu.

Smisao uskrsnuća

Tako počinjemo shvaćati ono što znači uskrsnuće. Očito se ne radi o povratku u život kakav je bio prije smrti. Vidjeli smo da takav povratak ne bi imao nikakvog smisla čak ni u perspektivi ljudskoga “umiranja za”. Svojom smrću Isus je dosegao puninu čistoga zaziva, onog zaziva koje sve sabire i prinosi Bogu. Bi li taj zaziv mogao vrijediti i s ove strane našega života? Uskrsnuće se ne može smatrati tek nekim sjećanjem, učinkovitim ili osjećajnim sjećanjem na jednu “smrt za” koja nam je omogućila nastavak prosječnog načina življenja. Niti bi uskrsnuće bilo neki spomenik oko kojega se sabiru Isusovi učenici i koji daje poruke za način življenja sve dok i nas same ne dohvati smrt. Koje je dakle otajstvo uskrsnuća i gdje se ono pronalazi?

Uskrsnuće, drugo ime za žrtvu

Uskrsnuće se može učiniti kao posvećenje onog savršenog trenutka Kristova života, koji bijaše njegova smrt. Smrt ne može nestati ako je sagledamo u njezinoj biti: ona je poput konačnog dara života u ozračju savršenog zaziva. Koji je ishod te savršene ekstaze slobode? Hoće li nestati u onom istom trenutku u kojem se pojavila? Sigurno, u prvom trenutku bio je potreban jedan radikalni lom. Punina ljubavi nije se mogla izraziti na drugi

način osim preko žrtve.⁴ No, uskrsnuće znači u potpunosti besmrtnan, savršeni zaziv u konačnom obliku i na permanentan način. Uskrsnuće je postalo zaziv u kojem se sabiru pomirene sve snage bitka sudjelujući na neiscrpnom Savezu s Bogom. Uskrsloga se stoga ne može zamisliti u nekom statičnom stanju, kao da se nakon smrtne borbe vratio u stanje potpunog mirovanja i odmora. Uskrsli se nalazi u neiscrpnj dinamiци potpunog i vječnog zaziva upućenog Ocu.

Uskrsnuće, Očev zaziv upućen Sinu

U toj se dinamiци niti jedan čovjek pa ni sam Krist se ne nalazi sam. Čovjek koji je "umro za" stvarno je darovao svoj život sve do kraja i više nije u mogućnosti vratiti se u život. No, upravo ta potpunost dara zahtijeva jedan odgovor. Ako je zaziv savršen, kako može ostati neuslišan? I ako zaziv podrazumijeva dar života sve do kraja, odgovor na to darivanje mora sadržavati život sve do preobražaja. Savez nije neka nepomična struktura. On živi u Bogu, stvoritelju svijeta i Ocu Isusa Krista. On postaje zakon čitave stvarnosti, kozmičke i ljudske te vrijedi za sve odnose koje obuhvaća. Uskrsnuće je Božji odgovor na Kristov zaziv u kojem konačno nastupa beskrajna razmjena između Boga i čovjeka: "Ti si Sin moj, danas te rodih" (Dj 13, 33). To je konačno preobraženje čovjekova duha, duše i tijela u okrilju te žive stvarnosti, preobraženje kao dar Duha Svetoga kojega Pismo opisuje preko slika povjetarca, vode i vatre.

Tako uskrsnuće razrješuje sve paradokse o kojima smo govorili kad je bilo riječi o "smrti za". Istina je da onaj tko "umire za" dolazi do dara života i da se ne želi vratiti u prijašnji život. On se nikada ne vraća u prijašnji život, nego ulazi u puninu života po uskrsnuću koje predstavlja permanentnu dinamiku njegova posljednjeg čina, čina prinosa Bogu za svu braću ljude. I ako je "umro za nas", život kojega posreduje preko uskrsnuća nije nastavak običnog života, nego već sada njegov preobražaj.

⁴ Pitanje žrtve kao dimenzije slobode i mjesta njegove ekstaze zahtijeva dodatna razmatranja, koje na ovom mjestu nismo u stanju omogućiti. O toj temi sam pisao u *Peut-on connaître Dieu en Jésus-Christ?*, Paris, 1969., 236-262, a potom i u *Dieu, le Temps et l'Être*, Paris, 1986., te konačno u *Historie théologique de l'Église catholique*, Paris, 1994. (ed. it. *Storia teologica della Chiesa*, Cinisello Balsamo, San Paolo, 1996.), posebno 2. poglavlje pod naslovom "Zlo, vrijeme i zajedništvo". Pitanje žrtve je zapravo stalno zaokupljalo moja teološka istraživanja.

Života u kojem već sada možemo pristupiti punini uskrsnuća, života koji može zračiti, ali i dijelom ostvariti čisti prinos Božjega naroda za sve ljude. Moguće je dakle na istoj razini života preobraženog po uskrsnuću uputiti hvalu onome koji je umro za nas i onome koji nam ga je darovao za Spasitelja. Ta se razmjena može preobraziti u neiscrpnu dinamiku. Živi spomen na onoga koji je umro za nas žrtveni je prinos koji ostaje prisutan iz naraštaja u naraštaj. Pokušajmo sada vidjeti kako euharistija kao pripovijedanje i blagovanje, može postati mjesto neprestanog posredovanja života u Kristu, mjesto darivanja između Boga i čovjeka kao i ljudi među sobom.